

В. БАЗИЛЕВИЧ
К. БАЗИЛЕВИЧ
Л. БАЛАСТРИК

МАКРО ЕКОНОМІКА

Підручник

4-те видання, перероблене і доповнене

За редакцією
доктора економічних наук, професора
В. Д. Базилевича

*Затверджено
Міністерством освіти і науки України*

Київ

"Знання"

2008

УДК 330.101.541(075.8)

ББК 65.05я73

Б17

*Затверджено Міністерством освіти і науки України
(лист №1.4/18-Г-487 від 27 березня 2007 р.)*

Авторський колектив: *В.Д. Базилевич*, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічної теорії, декан економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки (редактор, передмова, теми 1, 4, 5, 10, 13); *К.С. Базилевич*, кандидат економічних наук, доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка (теми 3, 6, 8, 9, 11, 14, 15); *Л.О. Баластрик*, кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії Київського національного університету імені Тараса Шевченка (теми 2, 7, 12, 14, 16).

Рецензенти: *І.Ф. Радіонова*, доктор економічних наук, професор кафедри макроекономіки та державного управління Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана; *В.М. Тарасевич*, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічної теорії Національної металургійної академії України; *Ю.Є. Петруня*, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності Академії митної служби України, заслужений діяч науки і техніки України.

Базилевич В.Д., Базилевич К.С., Баластрик Л.О.

Б17 Макроекономіка: Підручник / За ред. В.Д. Базилевича. — 4-те вид., перероб. і доп. — К.: Знання, 2008. — 743 с. — (Класичний університетський підручник).

ISBN 978-966-346-421-3 (тверда палітурка)

ISBN 978-966-346-484-8 (м'яка обкладинка)

У підручнику висвітлено найважливіші особливості функціонування та розвитку макроекономічних систем, показано соціальну зумовленість виникнення відомих нині теоретичних концепцій з макроекономіки, їхні сильні сторони та обмеженість, узагальнено здобутки світової та вітчизняної макроекономічної науки. Кожна суттєва макроекономічна проблема розглядається всебічно, з позицій різних економічних шкіл та напрямів. Особлива увага приділяється кейнсіанству та неокласичним підходам до економічного аналізу. У додатках наводяться таблиці з основними макроекономічними показниками розвитку економіки України в роки незалежності.

Підручник розрахований насамперед на студентів економічних спеціальностей. Книга буде корисною також викладачам, науковцям, підприємцям, керівникам підприємств і установ, державним службовцям усіх рівнів та гілок влади.

УДК 330.101.541(075.8)

ББК 65.05я73

ISBN 978-966-346-421-3

(тверда палітурка)

ISBN 978-966-346-484-8

(м'яка обкладинка)

© В.Д. Базилевич, К.С. Базилевич,
Л.О. Баластрик, 2004

© В.Д. Базилевич, К.С. Базилевич,
Л.О. Баластрик, зі змінами, 2008

© Видавництво "Знання", 2008

ЗМІСТ

Передмова	9
Тема 1. Предмет, методи та функції макроекономіки	13
1.1. Рівні господарської системи та їх взаємозв'язок. Предмет, функції та місце макроекономіки в системі економічних наук	14
1.2. Методологія та методи макроекономічних досліджень. Макроекономічне моделювання	26
Навчальний тренінг	37
Тема 2. Макроекономічна модель кругообороту ресурсів, продуктів і доходів	39
2.1. Економічний кругооборот у закритій при- ватній економіці: проста та ускладнена моделі. Роль посередників у кругообороті	40
2.2. Модель кругообороту закритої економіки за участю держави	48
2.3. Модель кругообороту відкритої економіки	50
Навчальний тренінг	55
Тема 3. Макроекономічні показники в системі національних рахунків	57
3.1. Зміст та значення системи національних рахунків (СНР) для макроекономічного аналізу	58

3.2. Теоретичні засади та принципи побудови СНР. Класифікація видів економічної діяльності	59
3.3. Порівняльний аналіз балансів народного господарства (БНГ) та системи національ- них рахунків (СНР)	66
3.4. Етапи розвитку СНР. Стан та проблеми запровадження СНР-93 в Україні	70
3.5. Основні макроекономічні показники: пото- кові, запасів та економічної кон'юнктури	75
3.6. Номінальні та реальні макроекономічні показники	90
3.7. Суспільний добробут та проблеми його кількісного визначення	93
3.8. Нові макроекономічні показники: індекс люд- ського розвитку (ІЛР), індекс економічної свободи (ІЕС), рівень глобалізації (РГ) та рівень тінізації (РТ)	97
Навчальний тренінг	105
Тема 4. Сукупний попит та сукупна пропозиція	108
4.1. Сукупний попит: зміст, структура, факто- ри, що на нього впливають. Крива <i>AD</i>	109
4.2. Сукупна пропозиція: зміст, фактори, що її визна- чають. Короткострокова та довгострокова криві сукупної пропозиції (<i>AS</i>)	121
4.3. Рівновага сукупного попиту та сукупної пропо- зиції. Модель <i>AD — AS</i> . Ефект храповика	132
Навчальний тренінг	141
Тема 5. Споживання, заощадження та інвестиції	143
5.1. Загальна характеристика споживання і заощаджень	144
5.2. Теорії споживання	150
5.3. Інвестиції та заощадження	164
5.4. Споживання, заощадження, інвестиції та умови рівноважного обсягу виробництва	171
Навчальний тренінг	177

Тема 6. Модель мультиплікатора-акселератора	179
6.1. Автономні інвестиції. Кейнсіанська та неокласична функції автономних інвестицій	180
6.2. Мультиплікатор інвестицій	186
6.3. Індуційовані інвестиції. Модель акселератора ...	203
Навчальний тренінг	210
Тема 7. Національний ринок благ та його рівновага	212
7.1. Зміст та структура національного ринку. Загальна економічна рівновага Л. Вальраса	213
7.2. Ринок благ (товарів та послуг) та його рівновага: кейнсіанські та класична моделі	218
Навчальний тренінг	242
Тема 8. Ринок грошей і проблеми його рівноваги	244
8.1. Зміст та елементи (структура) грошової маси ...	245
8.2. Грошовий ринок: зміст, об'єкти, суб'єкти, функції	249
8.3. Попит на гроші: класична, кейнсіанська та сучасні теорії	251
8.4. Пропозиція грошей та чинники, що її визнача- ють. Мультиплікація депозитів та банківських кредитів	263
8.5. Рівновага на грошовому ринку	274
8.6. Макроекономічна рівновага на товарному і грошовому ринках	280
Навчальний тренінг	284
Тема 9. Національний ринок праці та його взаємо- дія з товарним та грошовим ринками	287
9.1. Зайнятість і безробіття як макроеконо- мічні явища ринкової економіки	288
9.2. Ринок праці та його рівновага	295
9.3. Умови рівноваги трьох ринків. Модель Хікса — Хансена	308

9.4. Моделі загальної макроекономічної рівноваги: неокласична, кейнсіанська та синтезована	311
Навчальний тренінг	335
Тема 10. Макроекономічна нестабільність: циклічність економічного розвитку	337
10.1. Макроекономічна нестабільність: зміст, форми вияву та головні макроекономічні суперечності	338
10.2. Циклічні коливання та їх різновиди	341
10.3. Класичний та сучасний економічні цикли. Трендові тенденції в економіці	344
10.4. Теорії циклічного розвитку та їх класифікація	351
10.5. Нециклічні коливання економіки. Системні кризи	363
10.6. Механізм поширення циклічних коливань. Моделі економічних циклів	373
10.7. Адаптація економічної системи до циклічних коливань. Державне антициклічне регулювання	388
Навчальний тренінг	393
Тема 11. Макроекономічна нестабільність: інфляція та безробіття	396
11.1. Інфляція: сутність, причини та види. Вимірювання інфляції	397
11.2. Соціально-економічні наслідки інфляції	415
11.3. Безробіття як вияв макроекономічної нестабільності. Закон А. Оукена	425
11.4. Зв'язок інфляції та безробіття. Крива А. Філіпса	438
11.5. Антиінфляційна політика держави та політика зайнятості	451
Навчальний тренінг	459
Тема 12. Економічне зростання	463
12.1. Зміст, джерела, типи та фактори економічного зростання	464

12.2. Кейнсіанські моделі економічного зростання без урахування технічного прогресу Є. Домара та Р. Харрода	469
12.3. Неокласична модель економічного зростання Р. Солоу	477
Навчальний тренінг	494
Тема 13. Держава в системі макроекономічного регулювання	497
13.1. Об'єктивна необхідність державного втручання в економіку. Відмови ринку та відмови держави	498
13.2. Теорія суспільного вибору	509
13.3. Зміст, цілі та засоби (інструменти) макроекономічної політики. Теорії економічної політики Я. Тінбергена та Р. Манделла	517
13.4. Ефективність економічної політики. Закон А. Вагнера. Ефективність В. Парето	531
Навчальний тренінг	538
Тема 14. Грошово-кредитна політика	541
14.1. Грошово-кредитна система: зміст, структура, об'єкти, суб'єкти. Риси сучасної грошово-кредитної системи	542
14.2. Небанківські фінансові й кредитні установи як суб'єкти грошово-кредитної системи	551
14.3. Зміст та теоретичні концепції грошово-кредитної (монетарної) політики	554
14.4. Центральний банк та його роль у здійсненні грошово-кредитної політики	557
14.5. Засоби прямого впливу центрального банку на пропозицію грошей. Емісійна політика держави. Рівень монетизації. Мультивалютність економіки	560
14.6. Опосередковані засоби грошово-кредитної політики	565

14.7. Передавальний механізм грошово-кредитної політики	572
14.8. Грошово-кредитна політика в Україні: проблеми і перспективи	582
Навчальний тренінг	592
Тема 15. Фіскальна політика держави	596
15.1. Зміст, види та завдання фіскальної політики	597
15.2. Бюджетна система. Державний бюджет. Вплив засобів фіскальної політики на макроекономічну ситуацію	602
15.3. Стан державного бюджету. Бюджетне обмеження. Концепції балансування державного бюджету ...	624
15.4. Державний борг та його вплив на національну економіку	633
15.5. Взаємозв'язок грошово-кредитних та фіскальних методів політики держави	636
Навчальний тренінг	642
Тема 16. Макроекономічна політика у відкритій економіці	645
16.1. Рівноважний обсяг виробництва і доходу у відкритій економіці	646
16.2. Рівновага товарного, грошового та зовнішнього ринків. Модель Манделла — Флемінга для малої відкритої економіки	658
16.3. Порівняльний аналіз грошово-кредитної, фіскальної та зовнішньоторговельної політики при плаваючому і фіксованому обмінних курсах	663
Навчальний тренінг	675
Додатки	678
Глосарій	704

ПЕРЕДМОВА

Теоретичне осмислення трансформаційних процесів сучасного світу можливе лише за умови пізнання фундаментальних основ функціонування й розвитку національних господарств, їх взаємозв'язків та взаємозалежності, потребує розуміння тенденцій розвитку загальноцивілізаційного процесу. Зрозуміло, що такий підхід обумовлює необхідність підготовки високопрофесійних, творчо мислячих фахівців, здатних вчитися, аналізувати і зіставляти економічні процеси, робити правильні висновки і діяти відповідно до нових умов. Для підготовки таких фахівців необхідні якісно нові підручники, що розкривають економічну природу складних явищ, мають сучасну архітектуру і спонукають до самостійних занять. Саме таким є цей підручник. Автори мають багаторічну практику викладання макроекономіки у провідних університетах країни, підготували та видали значну кількість оригінальних праць з економічної теорії та макроекономіки.

Особливість підручника полягає в тому, що автори прагнуть розкрити фундаментальні питання макроекономіки, спираючись не лише на досягнення економічної науки та господарської практики, а й філософії, психології, математики тощо.

У роботі висвітлюються не тільки кейнсіанські та класичні теорії розвитку національної і світової економіки, а й новітні теорії, які не претендують на всеохоплюючу фундаментальну довговічність, але їх переваги — у прагненні відповісти на питання злободенної практики. Автори цього підручника ставили за мету показати здобутки й обмеження будь-якої теоретичної концепції, яка пройшла перевірку часом і заслуговує того, щоб іменуватися теорією.

У зв'язку з тим, що одні вищі навчальні заклади починають вивчати спочатку мікроекономіку, а потім макроекономіку, інші, навпаки, розпочинають з макроекономіки, а потім вивчають мікроекономіку, в підручнику досить ретельно висвітлюються мікроекономічні основи макроекономіки, що дає змогу використовувати його як одними, так і іншимикладами освіти.

Цей підручник вирізняє з-поміж інших, *по-перше*, прагнення авторів не просто якнайповніше представити наявні теоретичні концепції й моделі макроекономіки, а й дати насамперед економічну інтерпретацію цих моделей і показати можливі межі їх застосування для сучасної економіки України, вказати на актуальні проблеми макроекономіки, які ще теоретично повною мірою не осмислені, й аргументовано пояснити, у чому полягає складність їх пізнання і вирішення.

По-друге, для доступності розуміння таких складних макроекономічних явищ і процесів, як мультиплікація, акселерація, реалізація економічної політики у різних формах, виявлення поведінкових функцій суб'єктів у економічній практиці та при прийнятті управлінських рішень, в підручнику наводяться оригінальні приклади, які й математично, і логічно досить переконливо доводять істинність макроекономічних теорій та показують механізми їх використання.

По-третє, практично вперше в навчальній літературі системно й послідовно з урахуванням особливостей макроекономічного аналізу розкриваються закономірності та суперечності функціонування та розвитку національного

ринку. Так, теми 7, 8, 9 присвячені аналізу національного ринку, механізмам встановлення, порушення та самовідновлення рівноваги на ринках благ, грошей та праці, а також загальної макроекономічної рівноваги, а в темах 13, 14, 15, 16 аналізуються проблеми макроекономічної політики, яка здійснюється на основі пізнання об'єктивних явищ і процесів, але передбачає свідому діяльність, спрямовану на їх зміну. Дуже важливим є той факт, що автори прагнуть розмежувати об'єктивні ринкові механізми й механізми економічної політики. Це дає підґрунтя для розуміння того, якою мірою уряд може нести відповідальність за стан економіки. Зрозуміло, що такий підхід є досить важливим.

Читачу, який пройде вслід за авторами терени макроекономічної науки, стане зрозуміло, яким чином впливають на долю виробника і споживача непрямі податки і як прямі податки в свою чергу впливають на ринок праці. Він отримає навички обчислення найважливіших макроекономічних показників і відкриє для себе широкий спектр можливостей їх використання.

Автори вводять читача у напрочуд цікавий та мінливий світ економічного життя, переконуючи на конкретних фактах у наявності об'єктивних меж нашого пізнання та можливостей впливу на реальні економічні процеси.

У підручнику досить ґрунтовно висвітлюються теорії й моделі циклічних коливань, природа інфляції, дефляції, стагфляції й сламфляції, розкриваються їх взаємозв'язки з безробіттям у довго- та короткостроковому періодах, виявляються суперечності та шляхи їх розв'язання.

Підручник устаткований графіками, таблицями, схемами, методиками розрахункового та теоретичного аналізу. До кожної теми додається перелік питань та творчих завдань.

Автори свідомо не переобтяжували підручник статистичним матеріалом, а винесли основні макроекономічні показники в додаток. Це робить можливим для викладачів давати конкретні практичні завдання, а студентам без пошуку

статистичних довідників здійснити макроекономічний аналіз української економіки.

Пропонований підручник є фундаментальним, системним дослідженням складних процесів макроекономіки. У ньому знайшли відображення новітні методичні прийоми викладу навчального матеріалу, чітко визначено ключові проблеми, систематизовано фактори та показники кожного явища чи процесу, які висвітлюються у певній темі. Підручник дає можливість застосувати інтерактивні методи навчання, може слугувати основою для підготовки електронних підручників. Він буде корисним як для студентів, так і для аспірантів, викладачів, керівників та службовців державних установ.

Тема 1

ПРЕДМЕТ, МЕТОДИ ТА ФУНКЦІЇ МАКРОЕКОНОМІКИ

- 1.1. *Рівні господарської системи та їх взаємозв'язок.
Предмет, функції та місце макроекономіки в системі економічних наук.*
- 1.2. *Методологія та методи макроекономічних досліджень.
Макроекономічне моделювання.
Навчальний тренінг.*

1.1. РІВНІ ГОСПОДАРСЬКОЇ СИСТЕМИ ТА ЇХ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК. ПРЕДМЕТ, ФУНКЦІЇ ТА МІСЦЕ МАКРОЕКОНОМІКИ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНИХ НАУК

Економіка — полісистемне утворення. Вона має складну структуру, яку можна вивчати з різних позицій, у різних аспектах залежно від критерію, покладеного в основу дослідження її будови. Зокрема, економічна система має досліджуватись на різних її рівнях: мікро-, мезо-, макро-, мега-.

Мікроекономічний рівень господарської системи вивчає *мікроекономіка*. Вона досліджує економічну поведінку будь-якого індивіда чи суб'єкта господарювання та механізм функціонування конкретних ринків. Мікроекономіка виявляє мотиви та механізм прийняття суб'єктами господарювання управлінських та поведінкових рішень, спрямованих на максимізацію корисності в умовах обмежених ресурсів.

Мезоекономіка — це проміжний рівень економічної системи між мікро- та макроекономікою. Об'єктом дослідження на мезорівні є регіональна економіка, а також такі підсистеми національної економіки, як аграрно-промисловий комплекс (АПК), військово-промисловий комплекс (ВПК), паливно-енергетичний комплекс (ПЕК) і т. ін. Мезоекономіка як наука вивчає зміст, структуру та поведінкові функції цих підсистем.

Макроекономіка — це економічна система на рівні народного господарства. Наука макроекономіка досліджує умови, чинники та результати функціонування національної економіки як єдиного цілого.

Мегаекономіка — економічна система на рівні світового господарства. Наука мегаекономіка досліджує систему світового господарства, її зміст, структуру та поведінку суб'єктів на рівні міжнародних господарських зв'язків.

Коротко розглянемо субординацію, взаємозалежність та взаємодію різних рівнів економіки.

Не випадково на перше місце поставлено *мікрорівень*. Саме на рівні підприємств створюють товари та послуги, що задовольняють найнагальніші людські потреби. **Мезорівень** є похідним від мікрорівня в процесі його становлення. Його утворення та відносно відособлене функціонування ґрунтується на поглибленні суспільного поділу праці на основі спеціалізації та кооперації. Уже на цьому рівні потреба в узгодженості діяльності виходить далеко за межі окремої первинної одиниці господарювання (підприємства, фірми).

Макрорівень похідний від двох попередніх у тому плані, що він є результатом їх взаємодії.

Мегаекономічний рівень — результат інтернаціоналізації господарського життя та глобалізації економічних ресурсів.

Але така ієрархія рівнів господарського життя ще не означає, що тільки мікроекономіка визначає кожен наступний рівень. Так, приміром, ВПК — це підсистема, яка вміщує в собі як військові, так і цивільні галузі. Історично склалося так, що найсвітліший розум людства був задіяний завжди насамперед у військових галузях. Саме ці галузі використовують найновіші технології. В умовах мілітаризації економіки цивільні галузі були строго підпорядковані військовим.

На етапі демілітаризації військові підприємства, щоб утримати свої позиції у військовому бізнесі, змушені розширювати виробництво цивільної продукції. Таким чином, мезорівень сам впливає на мікрорівень, а не тільки визначається ним.

Макрорівень, у свою чергу, суттєво впливає на мікро- та мезорівні. Наприклад, галузі, що працюють на ВПК, опіку-

ються державою через державне замовлення, пільгове кредитування та фінансування. Циклічні коливання економіки досить відчутно впливають на макроекономічну поведінку домогосподарств і фірм.

Мегаекономічний рівень суттєво впливає на макро-, мезо- та мікроекономічний рівні через міжнародні фінансові інститути, міжнародні правові норми та міжнародний економічний порядок.

Об'єктивна необхідність та можливість дослідження макроекономіки як окремої дисципліни

Необхідно розмежовувати макроекономіку, як явище та як сферу знань (як науку).

Макроекономіка як явище — це система сімейних господарств (домогосподарств), підприємств (фірм), що об'єднуються в певні галузі та сектори економіки, які взаємодіють між собою, з державою та закордоном у процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання економічних благ.

Макроекономіка в гносеологічному аспекті є певною системою знань про функціонування економіки як єдиного цілого, елементи і рівні економіки як системи, їх взаємодію.

До того часу, доки уявлення економістів-науковців ґрунтувались на тому, що рівновага на мікрорівні автоматично забезпечує рівновагу на макрорівні, потреби в макроекономіці як окремій науці не виникало, хоча такі явища макрорівня, як національний дохід, рівень інфляції, рівень безробіття досліджувались. Але це була певна сфера знань про економіку на загальнодержавному рівні.

Велика депресія 1929—1933 рр. поклала край догмату стосовно того, що рівновага в масштабах суспільства

може встановлюватись і підтримуватись автоматично ринком. Це спонукало до теоретичного осмислення механізму встановлення і порушення рівноваги спочатку в межах національного, а потім і у взаємодії національного і світового ринків, розвитку макроекономіки як окремої науки.

Макроекономіка — розділ економічної теорії, який вивчає економіку як єдине ціле. Цей розділ економічної теорії в підручнику буде розглядатись як самостійний предмет. Що зумовило необхідність і можливість перетворення цього розділу економічної теорії в самостійний предмет економічних дисциплін?

Необхідність макроекономічного дослідження як відносно відособленого, пояснюється тим, що,

по-перше, аналіз поведінки малих суб'єктів господарювання (таких як домогосподарство, підприємство, споживач і виробник, найманий працівник і власник капіталу, банкір і вкладник тощо) та відносин, що виникають між ними на мікроекономічному рівні, не дають можливості відповісти на цілу низку вельми важливих для долі господарської системи запитань. Найважливіші з них такі:

- як можна уникнути глибоких спадів виробництва, високого рівня безробіття, гіперінфляції;
- як впливають на ефективність функціонування фірм та добробут домогосподарств, незалежно від їх економічної поведінки, зміни в економічному середовищі;
- як і чому відбуваються зміни умов ділової активності.

Ці проблеми аналізує і пояснює макроекономіка.

По-друге, зазначені вище економічні явища (як багато інших, котрі будуть досліджені далі) не можуть бути розкриті категоріями і законами мікроекономіки. Виникає потреба введення в науковий обіг додаткового понятійного та категоріального апаратів (сукупний попит і сукупна пропозиція, рівень цін, сукупний обсяг національного виробництва, сукупний обсяг доходу і т. д.). Макроекономічному рівню господарювання властиві закони, відмінні від тих, які відображають правила поведінки одиничних суб'єктів господарювання.

По-третє, макроекономіка — не просто величезна кількість окремих суб'єктів господарювання. Макроекономіка — нова системна якість*.

Можливість макроекономічних наукових досліджень виникає з появою величезних масивів статистичної інформації, яка дає змогу здійснювати розрахунки агрегованих економічних показників (валовий внутрішній продукт, валовий національний продукт, національний дохід, обсяг споживання, обсяг інвестицій тощо). Таке виокремлення макроекономіки в окремий предмет економічної науки відбулося в 30-ті рр. XX ст.

Мікроекономічні основи макроекономіки

Сучасна макроекономіка використовує як теоретичне підґрунтя основи мікроекономіки. Це пояснюється тим, що, **по-перше**, виявити загальноекономічні тенденції можна тільки завдяки врахуванню рішень окремих економічних суб'єктів. Наприклад, для того щоб виявити чинники, що визначають обсяг сукупного споживання, треба знати, який механізм прийняття домогосподарством (сім'єю) рішення стосовно того, яку частку доходу слід потратити в поточному періоді, а яку — відкласти на майбутнє. Для того щоб передбачити загальний обсяг інвестицій в економіку, слід мати уявлення про те, чим визначається схильність підприємців до інвестування і т. ін.

По-друге, правила поведінки на макрорівні є результатом (рівнодіючою) багатомільйонних рішень фірм та домогосподарств у процесі їх взаємодії на ринку.

* Система не дорівнює простій арифметичній сумі її елементів. Система — це певна сукупність елементів, яка утворює ціле. Її властивості зумовлюються як взаємодією самих елементів між собою, так і взаємодією елементів із системою як цілим. Тому система — це якісно інше утворення, ніж механічна сума її елементів.

Предмет та завдання макроекономіки

Предметом макроекономічної теорії є поведінка макроекономічних суб'єктів на рівні економіки як єдиного цілого.

Об'єктом її дослідження є агреговані показники. Тому макроекономіка — наука про агреговану поведінку в економіці. Вона вивчає домінуючі тенденції в економіці, залишаючи поза увагою часткові зміни, що стосуються окремих домогосподарств та фірм.

Наприклад, макроекономіка цікавиться зміною рівня цін, що потребує розрахунку певних індексів, нехтуючи при цьому тим, що, приміром, під впливом погодних умов чи під тиском дій уряду відбулися зміни в цінах на одиничні товари чи їх групи (овочі чи взуття).

Завдання макроекономічної теорії:

1) **вивчення впливу поведінки економічних суб'єктів та економічної політики:**

- на обсяг споживання та інвестицій;
- валютні курси і рівень інфляції;
- торговельний баланс і т. ін.;

2) **виявлення факторів, що визначають:**

- зміну рівня цін;
- зміну рівня заробітної плати;
- обсяг грошової маси;
- стимулюючу чи обмежуючу фіскальну та грошово-кредитну політику тощо;

3) **виявлення причин кон'юктурних коливань в економіці як у короткостроковому періоді (діловий цикл), так і в довгостроковому (економічне зростання обсягів національного виробництва):**

- вивчення впливу кон'юктурних коливань на динаміку національних обсягів виробництва, рівень інфляції та безробіття тощо;

- визначення впливу макроекономічної політики на ефективність економіки як у коротко-, так і в довгостроковому періодах;

- дослідження впливу світогосподарських зв'язків на державний бюджет, процентну ставку, державний борг тощо.

Для чого необхідно вивчати макроекономіку?

Макроекономіка як наука забезпечує поповнення обсягу та повноту наших знань про економіку завдяки тому, що вона досліджує взаємодію різних ринків: товарного, фінансового та праці. Вона корисна, і нею не може не цікавитись жоден із суб'єктів господарського життя.

Для уряду макроекономіка дає відповіді, зокрема, на такі запитання: як можна уникнути гіперінфляції та глибоких спадів в економіці; яку (стимулюючу чи стримуючу) фіскальну та грошово-кредитну політику слід запроваджувати на тій чи іншій фазі ділового циклу; чи варто нарощувати державний борг і далі, чи подальше його зростання є небезпечним і т. ін.

Підприємству ця наука дає можливість зрозуміти та скоригувати свою поведінку за умови, що уряд не приховує своїх намірів стосовно запроваджуваної ним економічної політики. Зокрема, вона пояснює, як валютний курс впливає на дохідність експортерів та імпортерів, а очікувана інфляція — на інвестиційну активність тощо.

Домогосподарюючим суб'єктам макроекономіка дає пояснення, як зміниться їх добробут зі зміною економічного середовища, як вплине зміна величини ставки позичкового процента на економічний стан різних верств населення. Чи варто за певних економічних умов збільшувати свої заощадження, чи краще перерозподілити їх на користь споживання і т. ін.

Макроекономіка покликана дати відповідь на ще одне, здається, споконвічне запитання, чи можуть суттєво і в потрібному напрямі впливати на макроекономічну ситуацію уряди? Що переважає внаслідок такого втручання: втрати чи вигоди? Різні школи дають діаметрально протилежні оцінки можливостей урядів поліпшити макроекономічну ситуацію, але пошук оптимуму урядового впливу триває.

Найважливіші теорії макроекономіки:

- теорії умов макроекономічної рівноваги;
- теорії порушення макроекономічної рівноваги;
- теорії грошей, інфляції, зайнятості;
- теорії економічного зростання;
- теорії економічної політики;
- теорії зовнішньоекономічної діяльності.

Місце макроекономіки в системі наук

Визначити місце будь-якої підсистеми або елемента в системі означає не що інше, як віднайти і розкрити зв'язки, в які вступає елемент (підсистема) з іншими елементами (підсистемами) та з системою як цілим. Отже, місце макроекономіки в системі наук визначається зв'язками цієї науки з іншими (безпосередньо або опосередковано) та з системою наук як цілим.

Для здійснення макроекономічних досліджень недостатньо мати інформацію про основні макроекономічні показники та їх динаміку. Як зазначалось вище, багато проблем на макrorівні пов'язані з мікро-, мезо- та мегаекономікою. Але наука макроекономіка безпосередньо пов'язана й з іншими науками, зокрема зі статистикою, яка не тільки надає інформацію про агреговані показники економічного розвитку, а й забезпечує статистичними методами обробки інформації, виявлення тенденцій тощо.

Крім того, макроекономіка тісно пов'язана з демографією, яка забезпечує її інформацією про народонаселення, його структуру, очікувані зміни у народжуваності (населення), його структурі, здатності до мобільності і т. ін.

Макроекономіка, таким чином, пов'язана з багатьма економічними науками, але це не означає, що вона байдужа до неекономічних наук.

Макроекономіка відчуває на собі вплив політичної ідеології. Крім того, вона ґрунтується на певній філософії. Ціла низка власне економічних процесів відчутно реагує на пси-

хологічні мотиви поведінки суб'єктів господарювання, і в цьому плані макроекономіка пов'язана з психологією.

Макроекономіка пов'язана з економічною соціологією. Як зазначав видатний австро-американський економіст Й. Шумпетер, економічне дослідження здійснюється для того, щоб дізнатись, якою буде поведінка людей у будь-який момент та до яких наслідків вона призведе; економічна соціологія відповідає на запитання як, яким чином люди прийшли до того, щоб поводити себе так, як вони це зроблять.

Макроекономіка пов'язана з екологією. У людства з'являється все більше й більше підстав для того, щоб проблеми довкілля висунути на перший план, підпорядкувавши власне економічні проблеми проблемам збереження природи та людського духу.

Найтісніший зв'язок існує між макроекономікою та математичним моделюванням.

Розрізняють *позитивну* та *нормативну* макроекономіку як науку.

Позитивна макроекономіка покликана пояснити зміст макроекономічних явищ і процесів та поведінку економічних суб'єктів за цих умов. Це розуміння поведінкових функцій та об'єктивних реалій на макрорівні, необхідне для розробки рекомендацій щодо здійснення економічної політики держави. Позитивна макроекономіка, таким чином, прагне дати відповідь на запитання: якою є макроекономічна ситуація в країні.

Нормативна макроекономіка — це сукупність уявлень стосовно того, якою має стати економіка. Вона ґрунтується на певних ідеологічних засадах (чи то егоїстичного індивідуалізму, чи то превалювання суспільних інтересів над індивідуальними, чи будь-яких інших) та “еталонних” поведінкових функціях господарюючих суб'єктів.

У галузі позитивної макроекономіки хоча й існує багато розбіжностей у поглядах учених різних шкіл та напрямків, але їх об'єднує і багато спільного в розумінні економічних явищ і процесів.

Набагато більше розбіжностей у поглядах учених (урядовців, парламентарів та пересічних громадян) у галузі нормативної економіки. Наприклад, невиплата заробітної плати та пенсій у трансформаційній економіці України порізному зачіпала інтереси тих, хто, відпрацювавши місяцями, а подекуди роками, не отримував зарплати, та тих урядовців, які в такий спосіб створювали ілюзію для міжнародних фінансових організацій про зменшення бюджетного дефіциту та зниження інфляції. Сказане вище означає, що запитання стосовно того, що краще: збалансований чи дефіцитний бюджет; що містить у собі більшу небезпеку: інфляція чи безробіття; який розподіл доходу можна вважати справедливим тощо — не мають однозначної відповіді ні серед науковців-економістів, ні серед політиків, ні серед широкого загалу осіб інших сфер діяльності. Чому так відбувається?

По-перше, багато макроекономічних теорій мають ситуативний характер. Так, наприклад, *кейнсіанська* теорія — теорія *депресивної економіки*, а *неокласична* — теорія *умов повної зайнятості* та потенційного обсягу національного виробництва. *Кейнсіанська* теорія досліджує економіку *короткострокового* періоду, а *неокласична* — *довгострокового*.

Відомо, що в економіці є постійно діючі суперечності між поточними та перспективними інтересами, цілями та завданнями. Саме тому дуже часто те, що є благом для поточного моменту, приховує в собі небезпеку для перспективи, і навпаки.

По-друге, для визначення мети, того, *як має бути*, дуже важливими є моральні чинники, духовні цінності, ідеологія. Це вносить також суттєві зміни щодо уявлень про бажане майбутнє економіки.

По-третє, економічна форма руху має справу не тільки з матеріальними ресурсами, а і з людьми, які себе можуть поводити: раціонально і нераціонально, виважено та імпульсивно, зі знанням справи та інтуїтивно і т. ін. Це також знижує вірогідність прогнозів у економіці.

По-четверте, економіка окремої країни існує в соціальному середовищі, на неї впливає природа, світові тенденції й т. ін., що теж значною мірою ускладнює можливість як точного пізнання, так і прогнозування поведінки економічних суб'єктів.

Етапи макроекономічного аналізу

Виділяють три етапи макроекономічного дослідження (аналізу).

Перший етап ґрунтується на передумові існування репрезентативної (середньої типової) фірми і репрезентативного домогосподарства.

Використовуючи мікроекономічний інструментарій, досліджують поведінку домогосподарства (див. теорії споживання домогосподарства, тема 5) та поведінку типової фірми (див. модель $AD - AS$, тема 4) і вивчають механізм прийняття такою фірмою управлінських рішень.

На другому етапі за допомогою агрегування, тобто узагальнення всієї сукупності рішень, прийнятих домогосподарствами і фірмами, виявляються макроекономічні закономірності й тенденції. При цьому обов'язково враховуються мультиплікативні ефекти. Результати аналізу цього етапу є підґрунтям для вироблення макроекономічної політики держави.

Суть **третього етапу** — перевірка теорії практикою. На цьому етапі гіпотетичні залежності, виявлені на попередньому етапі або підтверджуються (перетворюючи гіпотези в теорії), або не підтверджуються, продовжуючи залишатись гіпотезами в очікуваннях свого підтвердження, або відкидаються як хибні.

Якщо гіпотези виявились правильними, то вони можуть певною мірою як пояснити минуле, так і передбачити майбутнє.

У зв'язку з тим, що макроекономіка як наука цікавиться станом економіки в минулому, в поточному періоді та прагне передбачити перспективу, розрізняють аналіз *ex post* та *ex ante*.

Аналіз ex post ґрунтується на визначенні макроекономічних параметрів минулого періоду з метою отримання інформації про те, як національна економіка функціонувала і яких результатів досягла. На основі результатів аналізу *ex post* здійснюють коригування вже існуючих макроекономічних концепцій і розробку нових.

Метою аналізу ex ante є визначення факторів та механізмів впливу на макроекономічні показники в майбутньому. **Аналіз ex ante** — це прогностичне моделювання економічних явищ і процесів на основі певних теоретичних концепцій.

Таким чином, макроекономіка покликана пояснити закони розвитку економіки, показати, якою вона могла б стати, та виявити засоби впливу на існуючий стан економіки з метою досягнення бажаного стану.

Функції макроекономіки як науки

Макроекономіка як наука виконує такі **функції**:

1) **теоретико-пізнавальну (гносеологічну)**, зміст якої полягає в пізнанні економічних явищ, процесів і поведінки макроекономічних суб'єктів та створенні теоретичних моделей, відповідних об'єктам дослідження;

2) **практичну**, зміст якої полягає у розробці практичних рекомендацій на основі економічного аналізу. Ця функція реалізується насамперед у розробці економічної політики держави. Крім того, теорію макроекономіки використовують у своїй практичній діяльності домогосподарства, фірми та закордонний світ;

3) **прогностичну**, яка полягає в оцінці економічної кон'юнктури та передбаченні перспектив економічного розвитку країни;

4) **виховну та світоглядну**. Наявний у суспільстві економічний порядок формує відповідний тип економічного мислення та своєрідний світогляд.

1.2. МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ. МАКРОЕКОНОМІЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ

Методологія — це система наукових знань про шляхи та методи, засоби, інструменти пізнання істини.

Методологія макроекономіки ґрунтується на системі найбільш загальних принципів, методів та способів пізнання економічних систем.

У найзагальнішому плані методологія макроекономіки ґрунтується на двох основних складових: **загальнонаукових методах** пізнання, які включають **діалектику та логіку**, та **специфічних**, що включають **агрегування, принцип рівноважності, економіко-математичне моделювання, прогнозування** тощо.

Логічний принцип макроекономічного дослідження пов'язаний з тим, що логіка понять, категорій, принципів і законів макроекономіки як науки є теоретичним відображенням логіки об'єктивних макроекономічних явищ і процесів.

Діалектика як метод пізнання передбачає розгляд усіх явищ і процесів з моменту їх виникнення у певних формах до моменту їх переходу в іншу форму. **Діалектичний метод**, у свою чергу, **має складну структуру**: єдність конкретного й абстрактного, аналізу та синтезу (структури і функцій), індукції й дедукції, логічного й історичного, кількісного і якісного аналізу.

Усі ці складові діалектичного методу розглядались у курсі економічної теорії. Тому у цьому підручнику ми розглянемо їх дуже коротко стосовно саме нашого предмета.

Пізнання економічної системи як єдиного цілого вимагає, щоб суб'єкт, який пізнає, відштовхувався (починав)

від конкретної економічної системи конкретної держави в конкретний історичний період її (системи) розвитку. Отже, пізнання починає здійснювати свій рух від **конкретного**. Але конкретне, зокрема макроекономічна система, — досить складний об'єкт. Пізнати його в усій складності в принципі неможливо, тим більше, що система перебуває в постійному русі, постійно змінюється, знімаються одні форми і набуваються інші, вони переходять із коротко- у довгостроковий період, і навпаки. Для того, щоб все-таки зробити спробу пізнати цю мінливу цілісність, треба **абстрагуватись** (відволіктись) від багатьох чинників. Будь-яке поняття чи категорія (система, ринок, рівновага, інвестиція, дохід і т. ін.) — не що інше як **абстракція**. Пояснюється це тим, що система, ринок, рівновага й т. ін. завжди виступають у певній формі, що ця форма змінна, що на все на світі впливають як внутрішні зміни самого об'єкта (явища, процесу), так і зовнішні чинники. В усіх цих змінах прагнення збагнути об'єкт є безнадійним. Тому немає іншого шляху для пізнання як звільнення (відволікання) від несуттєвого, випадкового, а спочатку просто будь-чого зовнішнього і розгляд об'єкта на основі виділення в ньому суттєвого, типового, стійкого.

Результатом такого виокремлення є наукові поняття, категорії, закони як сходинки та інструменти пізнання. Тому виклад пізнаного явища чи процесу завжди починається з абстрактного і рухається у напрямку конкретизації. Отже, процес пізнання як процес дослідження об'єкта — це рух **від конкретного до абстрактного**, а процес наукового викладу пізнаного об'єкта — це рух від абстрактного до конкретного. Конкретне — найбагатше за своїм змістом, абстрактне — найбідніше. Але пізнати складний об'єкт неможливо без цього спрощення (абстрагування). Тому метод пізнання і називають “єдність конкретного і абстрактного”.

Прикладом такої єдності при вивченні макроекономічної системи є, зокрема, те, що економічна система України не тотожна економічній системі Росії, а тим більше економічним системам США чи Англії. Але ми будемо

розглядати функціонування сучасної ринкової системи, механізми встановлення та порушення її рівноваги, незалежно від того, про яку державу йдеться. А потім розглядатимемо особливості прояву виявлених принципів, механізмів та законів у конкретних економічних системах (України, США і т. ін.).

Аналіз і синтез, їх єдність

Аналіз — такий метод наукового пізнання, за якого складний об'єкт пізнання підлягає розчленуванню (в економічній науці розумового, а, приміром, в біології, фізіології і т. ін. — і фактичного) з метою пізнання його структури (складових), виявлення їх функцій.

Синтез — суть виявлення функціональних зв'язків між елементами розчленованої системи та з системою як цілим. Метод єдності аналізу і синтезу лежить в основі структурно-функціонального методу.

Прикладом застосування цього методу в макроекономіці є вивчення механізмів встановлення і порушення рівноваги на окремих ринках (благ, грошовому, праці) та вивчення загальної макроекономічної рівноваги на трьох взаємодіючих ринках водночас.

Єдність індукції та дедукції

Індукція — рух пізнання від вивчення одиничних конкретних фактів (явищ) до виявлення загальних принципів, що їх об'єднують.

Дедукція — рух процесу пізнання від принципів і законів (від загального) до одиничного (до конкретних одиничних факторів).

Єдність індукції і дедукції забезпечує діалектичний зв'язок загального, особливого та одиничного.

Прикладом застосування цього методу в макроекономіці є вивчення поведінки окремих домогосподарств стосовно

розподілу їхнього сімейного доходу на споживання та заощадження для виявлення функції споживання як загального принципу (індукція) та використання цієї функції при прогнозуванні схильності до споживання окремого домогосподарства при зміні рівня доходу (тимчасового чи точного), очікувань і т. ін. (дедукція).

Єдність логічного та історичного

Вище ми вже зазначали, що логіка категорій і законів макроекономічної науки є теоретичним відображенням логіки реального економічного процесу (явища, об'єкта). Оскільки будь-яка економічна система діє в певних історичних умовах, останні обов'язково накладають на неї (систему) свої особливості. Так, Україна, яка здійснює перехід до ринку від пострадянської системи, має своєрідну логіку цього переходу порівняно з країнами Балтії, які значно менший час знаходились у радянському просторі. Але навіть серед країн, які майже однаковий час перебували в системі адміністративного соціалізму, історичні, ментальні та інші особливості чинять вплив на процеси сьогодення. Незважаючи на специфіку, рух усіх пострадянських країн до ринку об'єднує одна спільна логіка економічного процесу (перехід до превалювання приватної власності, розширення меж економічної свободи і відповідальності, змін частки і функцій держави в економіці й т. ін.).

Єдність кількісного і якісного аналізу

Макроекономіка оперує переважно кількісними параметрами, які необхідні для виявлення:

- поведінкових функцій макроекономічних суб'єктів;
- пропорцій у розвитку економіки;
- тенденцій та фаз економічної кон'юнктури;
- темпів економічного зростання і т. ін.

Водночас, макроекономіка апелює до якісних показників, що не мають кількісної визначеності, але досягнення яких

вимагає вирішення певних проблем, що мають чітку визначеність кількісних параметрів. Так, рівень економічної свободи визначається опосередковано через якісні показники і є суто якісною характеристикою економічної системи, хоча вимірюється в балах. Не має кількісної визначеності і соціальна справедливість, але через рівень диференціації доходів, споживання, тривалості життя ми можемо судити про наявність чи відсутність соціальної справедливості.

Єдність кількісного і якісного аналізу в макроекономіці досить яскраво проявляється при визначенні природного рівня безробіття та інфляції, гранично безпечного рівня дефіциту державного бюджету та державного боргу тощо.

Окрім названих вище, в макроекономіці застосовують **метод аналогії** (він має враховувати єдність історичного і логічного та якісного і кількісного аналізу) та **метод порівняння**.

Ми коротко розглянули загальнонаукові методи макроекономіки. А зараз детальніше з'ясуємо **специфічні методи**.

Специфікою макроекономіки як науки є те, що вона оперує агрегованими показниками, вивчає агреговані суб'єкти та об'єкти. Тому розглянемо коротко **метод агрегування, сутність якого полягає в об'єднанні в єдине ціле на основі певних ознак множини економічних суб'єктів, явищ або процесів**.

Макроекономіка вивчає економіку як ціле, де суб'єктами є:

- **сектор домогосподарств**, який пропонує трудові послуги на ринку праці, інші ресурси на ринку благ, отримує дохід від продажу цих ресурсів, частину якого споживає, а частину заощаджує. Макроекономіка не досліджує, який дохід має окрема сім'я і як ця сім'я розподіляє його, її цікавить поведінка агрегованого суб'єкта — сектору домогосподарств;

- **підприємницький сектор**, який макроекономіка розглядає як сукупність усіх підприємств у країні, які пред'являють попит на ресурси, пропонують продукт своєї діяльності на ринку благ, за що отримують доходи, частину яких споживають, а частину заощаджують, здійснюють інвестування і т. ін.

Макроекономіка оперує такими результатами господарювання, як ВВП, ВНД, ЧНД і т. ін., тобто також агрегованими величинами.

Найпоширенішим специфічним методом пізнання макроекономічних явищ і процесів є **економіко-математичне моделювання**.

Макроекономічні моделі — це математичні рівняння, за допомогою яких у спрощеному (абстрактному) вигляді прагнуть відобразити реальні макроекономічні процеси.

Створити модель означає не що інше як знайти функцію, яка пов'язує ендогенні (внутрішні) та екзогенні (зовнішні) макроекономічні параметри.

Ендогенні параметри формуються всередині системи і визначаються шляхом розв'язання рівняння. Наприклад, величина заробітної плати, національного доходу, процентної ставки, рівня цін тощо.

Екзогенні параметри — це, як правило, вихідна інформація, яка вводиться у модель ззовні. Це технологічний рівень виробництва, поведінка суб'єктів на різних ринках, рівень оподаткування, обсяг пропозиції грошей, обсяг державних закупівель тощо.

Класифікація функціональних зв'язків між ендогенними параметрами

1. Математично **поведінкові функції** виражають залежність поведінки макроекономічних суб'єктів від конкретних макроекономічних параметрів. Наприклад, обсяг споживання є функцією від обсягу доходу, тобто: $C = C(Y)$, або інвестиції є функцією від процентної ставки: $I = I(i)$. Це приклад поведінкових функцій, оскільки, як свідчать наведені приклади, поведінку інвестора визначає процентна ставка, а поведінку споживача — обсяг доходу.

2. Технологічні функції відображають технологічні та організаційно-технічні зв'язки. Прикладом технологічної функції є виробнича функція, яка віддзеркалює функціональну залежність обсягу виробництва від обсягу використання виробничих ресурсів:

$$Q = f(x_1, x_2, \dots, x_n).$$

3. Інституціональні функції відображають встановлені інститутами залежності між параметрами моделі. Прикладом інституціональної може слугувати податкова функція, яка відображає залежність податкових надходжень до бюджету (T) від обсягу доходу (Y) та від податкової ставки (T/Y):

$$T = f(T(Y); Y).$$

4. Дефініційні функції виражають залежності, що впливають із визначень (дефініцій) економічних явищ і процесів. Наприклад, сукупний попит (AD) є сумою споживчого попиту домогосподарств (C), інвестиційного попиту підприємницького сектору (I), попиту держави (G) та попиту закордону (NE), тобто:

$$Y = C + I + G + NE.$$

Класифікація макромоделей

Макроекономічні моделі класифікують за різними критеріями, залежно від поставлених завдань. Основні критерії та типи моделей наведено в табл. 1.1.

Наступним специфічним методом макроекономічних досліджень, який ми розглядатимемо, є **метод (принцип) рівноважності**.

У цьому підручнику ми розглядаємо досить багато рівноважних моделей. Моделі макрорівноваги впливають із

Таблиця 1.1. Типи макроекономічних моделей

№ з/п	Критерії класифікації макроекономічних моделей	Типи моделей
1	За способом відображення досліджуваного об'єкта	Логічні. Табличні. Графічні. Економіко-математичні
2	За тривалістю періоду, що підлягає дослідженню	Короткострокового періоду. Довгострокового періоду
3	За ступенем відкритості економічної системи іншому світові	Закриті (не враховують сектор “закордон”). Відкриті (враховують сектор “закордон”)
4	За повнотою охоплення моделлю економічних суб'єктів	Прості (охоплюють сектор домогосподарств та підприємницький сектор). Повні (охоплюють, крім названих вище, державний сектор)
5	За характером відображення фактора часу	Статичні (фіксують економічний процес на початку та в кінці періоду, не відображаючи переходу від одного стану до іншого). Динамічні (відображають економічний процес у часі)
6	Залежно від припущення , на якому ґрунтується модель	Рівноважні (природна властивість системи полягає у рівновазі). Нерівноважні (рівновага не є природною властивістю системи). Структуралістські (рівновага є результатом перерозподілу доходів)

Закінчення табл. 1.1

№ з/п	Критерії класифікації макроекономічних моделей	Типи моделей
7	За метою дослідження	Пояснювальні (прагнуть пояснити наявну ситуацію в економіці). Прогностичні (прагнуть передбачити явище чи процес у майбутньому). Управлінські (виявляють засоби впливу на досягнення поставленої мети)

припущення про те, що взаємопов'язаним ринкам благ, грошей і цінних паперів та ринку праці **природно** властива рівновага. І хоч вона (рівновага) може порушуватись, ринкова економічна система має дієві механізми її самовідновлення. Такими регуляторами встановлення порушеної рівноваги є вільні ціни, позичковий процент і ставка заробітної плати.

Рівноважний принцип лежить в основі неокласичних, монетаристських моделей та теорії раціональних очікувань.

Принцип нерівноважності лежить в основі кейнсіанських моделей макроекономіки. Цей метод дослідження виходить із передумови, що рівновага всіх взаємопов'язаних ринків в умовах існування монополій не є природною рисою ринкових економічних систем. Тому ціни, ставки заробітної плати і процент, які не є гнучкими за цих умов, не здатні забезпечити відповідності сукупного попиту та сукупної пропозиції. Проявляється це в тому, що існує дефіцит **ефективного попиту** на ринку благ, який спричиняє порушення рівноваги на ринку праці у формі безробіття, що перевищує природний рівень. виправити цю ситуацію, на думку прихильників підходу, може тільки держава.

На принципі нерівноважності ґрунтуються і структуралістські моделі. Але, на відміну від попередніх, вони вбачають причину порушення рівноваги на окремих агрегованих ринках та у системі в цілому в розподільчих відно-

синах і вважають, що саме завдяки перерозподілу доходів можна відновлювати порушену рівновагу.

Переважна більшість моделей, представлених у цьому підручнику, є **пояснюючими**. За допомогою них ми можемо зрозуміти, які умови забезпечують рівновагу на ринку благ, фінансовому, трудових послуг та які умови забезпечують загальну економічну рівновагу (усіх трьох ринків) за різними концепціями і т. ін.

Але метою науки є не тільки розуміння того, що є і що було, а і передбачення того, що може бути. Цю функцію виконують **прогностичні моделі**.

Прогноз — це науково обґрунтована гіпотеза про вірогідний стан економічної системи або окремого її явища у майбутньому.

Макроекономічне прогнозування ґрунтується на вивченні закономірностей і тенденцій розвитку економічних явищ і процесів з урахуванням їх багатоваріантності, виявленні найприйнятніших альтернативних варіантів розвитку. Розрізняють пошукове та нормативне прогнозування економіки.

Пошукове — характеризує гносеологічний аспект. Мета його відповісти на запитання: якими будуть економічні явища і процеси у майбутньому, якщо на ситуацію не чинити якихось нових впливів, і якими вони будуть, якщо вплив на них буде здійснюватись певним чином.

Нормативне прогнозування — це **управлінські** моделі. Вони визначають можливі бажані варіанти розвитку і пропонують засоби впливу на ситуацію, яка б дала можливість реалізувати бажаний варіант розвитку.

При розробці макроекономічних прогнозів необхідно врахувати, що на макроекономіку впливає три групи чинників:

1) **зовнішні** (клімат, погода, катаклізми в природі, війни і т. ін.);

2) **політичні**, які включають урядовий вплив на економіку;

3) **спонукальні**, тобто ті цілі, яких суспільство намагається досягти.

Межі пізнання макроекономічних явищ і процесів

Як би не розвивалась теорія макроекономіки, які б технологічні засоби вона не використовувала, пізнання людиною того, що є, а тим більше того, що має бути, завжди бідніше, ніж сама дійсність. Пояснюється це такими обставинами.

По-перше, соціальні явища відрізняються від природних тим, що в перших беруть участь мислячі суб'єкти, які хочуть змінити ситуацію у бажаному напрямку і з цією метою здійснюють вплив, зокрема на економіку.

По-друге, економічна система, яка утворилась природним шляхом, безумовно, має механізм саморозвитку. Разом з тим вона постійно відчуває на собі вплив ініціювання її перетворень. Ці ініціативи завжди спрямовані на реалізацію інтересів певних кіл, верств населення або й окремих осіб. Інтереси останніх далеко не завжди збігаються з інтересами більшості. Часом “більшість” чинить тиск на зміни у напрямку, протилежному попередньому ініціюванню. Відбуваються збурення системи неприродного їй характеру. Це ускладнює розуміння (пізнання) економічних об'єктивних явищ і процесів.

По-третьє, будь-яка теоретична модель ґрунтується на припущеннях, таких як “за інших рівних умов”, “за умови раціональної поведінки економічних суб'єктів”, “за незмінного рівня цін” і т. ін., тоді як насправді все у цьому світі плінне.

По-четверте, на макроекономічну систему впливають не тільки економічні, а й ідеологічні, політичні, міжнародні, природні та інші фактори, що теж ускладнюють можливості її пізнання та прогнозування.

Але незважаючи на наявність **невизначеності** в економіці, деякі явища і процеси макроекономіки можна визначити і передбачити з достатнім рівнем вірогідності.

НАВЧАЛЬНИЙ ТРЕНІНГ

Основні поняття

Агрегування. Аналіз ex post та ex ante. Екзогенні змінні. Економічна політика. Ендогенні змінні. Макроекономічний рівень. Макроекономічні суб'єкти. Макромоделі: відкриті; графічні; динамічні; довгострокові; економіко-математичні; закриті; короткострокові; логічні; нерівноважні; повні; пояснюючі; прогностичні; прості; рівноважні; статичні; структуралістські; табличні; управлінські. Мезоекономічний рівень. Мегаекономічний рівень. Межі пізнання економічних явищ і процесів. Методи макроекономічних досліджень. Методологія макроекономічних досліджень. Мікроекономічний рівень. Нормативна макроекономіка. Об'єкт дослідження макроекономіки. Позитивна макроекономіка. Предмет макроекономічної теорії. Функції макроекономіки. Функціональні зв'язки між внутрішніми параметрами макромоделей: поведінкові; технологічні; інституціональні; дефініційні.

Контрольні запитання і завдання

1. Дайте визначення та розкрийте взаємозв'язки між мікро-, мезо-, макро- та мегарівнями економічної системи.
2. Дайте характеристику онтологічного та гносеологічного аспектів макроекономіки.
3. Розкрийте діалектичний зв'язок між предметом і об'єктом макроекономічного дослідження.
4. Які основні завдання має вирішити макроекономічна теорія?
5. Для чого потрібно вивчати макроекономіку?
6. Назвіть основні теорії макроекономіки.
7. Визначте місце макроекономіки в системі економічних наук.
8. Що вивчає нормативна макроекономіка?
9. Що вивчає позитивна макроекономіка?
10. Назвіть етапи макроекономічного аналізу та розкрийте їх зміст.
11. Для чого використовують в макроекономіці аналіз ex post і ex ante?

12. Назвіть функції науки “макроекономіка” та розкрийте їх зміст.

13. Що таке методологія і методи макроекономічного аналізу? Розкрийте їх зміст.

14. Що таке макроекономічні моделі? Дайте визначення та характеристики.

15. Дайте визначення та наведіть приклади поведінкових, технологічних, дефініційних та інституціональних функцій у макроекономіці.

16. Які критерії лежать в основі класифікації макроекономічних моделей? Дайте характеристику різних типів моделей залежно від критерію класифікації.

17. Що таке прогностичні моделі? Чим визначається ступінь їх достовірності?

Рекомендована література

1. Базилевич В.Д., Баластрик Л.О. Макроекономіка: Навч. посіб. — К.: Атіка, 2006. — С. 5—15.

2. Вечканов Г.С., Вечканова Г.Р. Макроэкономика. — СПб.: Питер, 2002. — С. 11—21.

3. Економічна теорія: макро- і мікроекономіка: Навч. посіб. / За ред. З. Ватаманюка, С. Панчишина. — К.: Вид. дім “Альтернативи”, 2001. — С. 118—124.

4. Гальперин В.М., Гребенников П.И., Леусский А.И., Тарасевич Л.С. Макроэкономика: Учебник / Общ. ред. Л.С. Тарасевича. — СПб.: Экон. шк., 1994. — С. 5—16.

5. Мікроекономіка і макроекономіка: Підручник: У 2 ч. / За заг. ред. С. Будаговської. — К.: Основи, 1998. — С. 219—229.

6. Овчинников Г.П. Макроэкономика. — СПб.: Техн. кн., 1993. — С. 5—18.

7. Панчишин С.М. Макроекономіка: Навч. посіб. для студентів ВНЗ. — 2-ге вид., стер. — К.: Либідь, 2002. — С. 18—37.

8. Радіонова І.Ф. Макроекономіка: теорія та політика: Підручник. — К.: Таксон, 2004. — С. 9—19.

9. Савченко А.Г. Макроекономіка: Підручник. — К.: КНЕУ, 2005. — С. 11—32.

10. Сакс Дж.Д., Ларрен Ф.Б. Макроэкономика. Глобальный подход: Пер. с англ. — М.: Дело, 1996. — С. 20—38.

Тема 2

МАКРОЕКОНОМІЧНА МОДЕЛЬ КРУГООБОРОТУ РЕСУРСІВ, ПРОДУКТІВ І ДОХОДІВ

2.1. Економічний кругообіг у закритій приватній економіці: проста та ускладнена моделі. Роль посередників у кругообігу.

2.2. Модель кругообігу закритої економіки за участю держави.

2.3. Модель кругообігу відкритої економіки.
Навчальний тренінг.

2.1. ЕКОНОМІЧНИЙ КРУГООБОРОТ У ЗАКРИТІЙ ПРИВАТНІЙ ЕКОНОМІЦІ: ПРОСТА ТА УСКЛАДЕНА МОДЕЛІ. РОЛЬ ПОСЕРЕДНИКІВ У КРУГООБОРОТІ

В основу макроекономічного аналізу покладено модель кругових потоків (або модель кругообороту ресурсів, продуктів і доходів).

Залежно від того, скільки і які суб'єкти макроекономіки охоплює модель, розрізняють *просту* та *ускладнену* моделі *закритої приватної економіки*, *закриту модель з участю держави* та *відкриту модель* кругообороту ресурсів, продуктів та доходів.

Розглянемо коротко основні макроекономічні суб'єкти та види їх ділової (економічної) активності.

Як зазначалось у попередньому розділі, макроекономіка має справу з агрегованими суб'єктами.

Основні суб'єкти макроекономіки:

- 1) сектор домогосподарств;
- 2) підприємницький сектор;
- 3) державний сектор;
- 4) сектор “закордон”.

1. Сектор домогосподарств представлений усіма приватними господарствами країни, діяльність яких спрямована на задоволення їх власних потреб. Їм властиві такі основні види ділової активності:

- а) пропонування факторів виробництва на ринку ресурсів;
- б) отримання доходу від реалізації факторів виробництва;
- в) пред'явлення попиту на ринку благ і споживання частини отриманого доходу;
- г) заощадження частини отриманого доходу.

2. Підприємницький сектор — це сукупність усіх підприємств (фірм), зареєстрованих у межах країни, діяльність яких спрямована на отримання прибутку.

Підприємницькому сектору властиві такі *види ділової активності*:

- а) пред'явлення попиту на ринку ресурсів;
- б) пропонування результатів своєї діяльності на ринку благ;
- в) отримання доходу від реалізації вироблених благ;
- г) інвестування.

3. Державний сектор економіки представлений усіма державними інститутами (організаціями та установами), метою яких є задоволення суспільних благ.

Йому притаманні такі *види ділової активності*:

- а) виробництво суспільних благ, що надаються для споживання безоплатно (чисті), або на платній основі (змішані);
- б) пред'явлення попиту на ринку ресурсів на фактори виробництва для виробництва суспільних благ;
- в) первинне пропонування грошей;
- г) стягнення податків з економічних суб'єктів;
- д) здійснення інвестування.

Метою економічної діяльності держави є задоволення потреб у суспільних благах, зростання суспільної продуктивності праці та зниження трансакційних витрат домогосподарств.

4. Сектор “закордон” (інший світ) представляє всіх економічних суб'єктів, що перебувають за межами певної країни, включаючи іноземні державні інститути.

Вплив закордону на вітчизняну економіку здійснюється за допомогою таких видів ділової активності: обмін ресурсами, товарами і послугами, національними валютами.

Макроекономічні суб'єкти приймають економічні рішення під впливом таких чинників:

- на основі своїх переваг;
- під впливом кон'юнктури;
- у відповідь на дію інших макроекономічних суб'єктів.

Проста модель кругообороту ресурсів, товарів і послуг (благ) та доходів у закритій приватній економіці виходить із взаємовідносин двох основних приватних агрегованих суб'єктів: **сектору домогосподарств** та **підприємницького сектору**.

Ускладнена модель кругообороту у закритій приватній економіці до двох названих вище включає **посередників**.

Закрита економіка з участю держави передбачає доповнення її ще одним суб'єктом — **державним сектором**.

Відкрита економіка, окрім названих вище, включає **сектор “закордон”**.

Перш ніж приступити до розкриття змісту простої моделі, визначимось у поняттях “потік” та “круговий потік”.

Потік — безперервний економічний процес, що вимірюється у грошових одиницях за певний період (млрд грн за рік і т. ін.).

Круговий потік (кругооборот ресурсів, продуктів і доходів) — це потік ресурсів та послуг від використання ресурсів, які домогосподарства надають підприємницькому сектору, а також потік благ (продуктів і послуг), які підприємницький сектор пропонує сектору домогосподарств, урівноважений відповідними потоками грошових платежів, які виступають платою за продані або надані у користування ресурси, продукти й послуги.

Проста модель кругообороту описує потік ресурсів, товарів і послуг, якими обмінюються домогосподарства і фірми, урівноважений з потоком грошових платежів, що обслуговує обмін між цими двома суб'єктами (рис. 2.1).

Передумови моделі:

1) мають місце лише два економічних агенти — домогосподарства і підприємства (фірми);

2) відсутнє державне втручання в економіку;

3) відсутній економічний зв'язок з іншим світом;

4) економіка є замкненою системою;

5) доходи домогосподарств є витратами підприємств, а доходи підприємств є витратами домогосподарств;

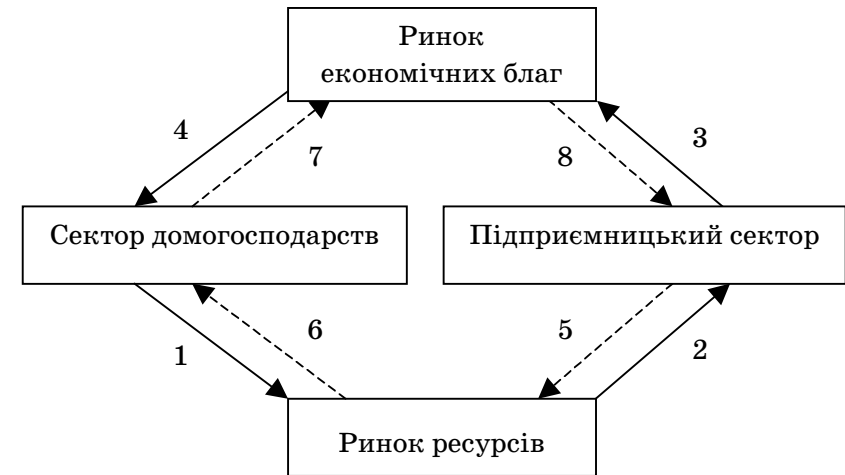

Рис. 2.1. Проста модель кругових потоків у закритій приватній економіці

6) сума доходів обох економічних суб'єктів дорівнює сумі їх витрат.

На рис. 2.1 відображені:

1. Пропозиція домогосподарствами на ринку ресурсів.

2. Купівля підприємницьким сектором ресурсів, запропонованих домогосподарствами.

3. Пропозиція підприємницьким сектором вироблених ними товарів і послуг.

4. Купівля домогосподарствами вироблених і запропонованих підприємницьким сектором економічних благ.

5. Витрати підприємницького сектору на придбання ресурсів.

6. Отримання доходів від продажу ресурсів, які (доходи) для окремих домогосподарств набувають форми заробітної плати, ренти, процента, прибутку, а для сектору домогосподарств в цілому — форми **національного доходу**.

7. Перетворення доходів сектору домогосподарств на витрати на придбання економічних благ, вироблених і за-

пропонованих підприємницьким сектором, котрі набувають форми витрат на чистий національний продукт.

8. Перетворення витрат домогосподарств для придбання благ у форму доходів для підприємницького сектору, з яких вони знову купують ресурси, і кругообірот продовжується.

Рух товарів і ресурсів на рисунку позначено суцільною лінією, а рух платежів (витрат і доходів) — перерваною лінією. Як видно зі схеми, ці два потоки водночас рухаються у протилежних напрямках.

Висновок, що випливає із моделі, полягає в тому, що обсяг продажу підприємницького сектору у грошовому вираженні дорівнює сумарній величині доходів домогосподарств.

Тобто для закритої *приватної* економіки загальна величина *обсягу національного виробництва* у грошовому вираженні *дорівнює сумарній величині доходів домогосподарств* (національному доходу).

Звичайно, така збалансованість обсягів виробництва і доходу на макrorівні можлива лише за умови, що всі доходи витрачаються. Така модель властива простому відтворенню національного обсягу виробництва.

Насправді частина доходу, яку отримують економічні суб'єкти, заощаджується. Тому наступна модель кругообіроту має бути представлена з урахуванням таких явищ, як заощадження, інвестиції та фінансові ринки (рис. 2.2).

На рис. 2.2 для спрощення не відображено рух ресурсів та вироблених товарів і послуг, а показано лише рух грошових потоків, які спрямовані у зворотному напрямку до речових потоків.

В сучасних ринкових економічних системах обсяг щорічних витрат домогосподарств, як правило, менший за річні обсяги їхніх доходів.

Та частина доходу домогосподарств, яка не йде на придбання споживчих товарів і послуг, а також на сплату податків, називається заощадженнями (*S*).

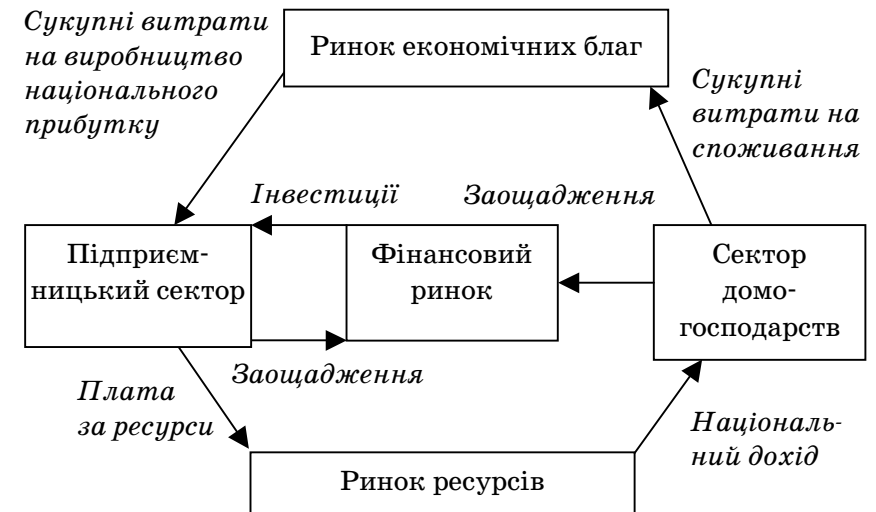

Рис. 2.2. Ускладнена модель грошового кругообіроту в приватній закритій економіці

Найпоширенішими *формами заощаджень* для домогосподарств є:

- готівка;
- вклади на рахунки в банк;
- придбання цінних паперів.

З'ясуємо, яким чином співвідносяться доходи і витрати підприємницького сектору.

Як свідчить досвід, підприємства щорічно витрачають децю більше, ніж отримують виручки від реалізації. Пояснюється така поведінка підприємців тим, що для того, щоб мати можливість розвиватись (розширювати виробництво), вони повинні здійснювати інвестиції.

Інвестиції — це довгострокові вкладення капіталу в різні сфери та галузі економіки як всередині країни, так і за її межами з метою отримання прибутку.

Інвестиції набувають різних форм, залежно від критерію, покладеного в основу їхньої класифікації. За сферою застосування розрізняють інвестиції:

- в основний капітал;
- запаси товарно-матеріальних цінностей;
- житлове будівництво;
- “людський капітал”, тобто витрати на поліпшення

освіти працівників, їх здоров’я, мобільності, що сприяє зростанню продуктивності праці працівників.

Для підприємств на цьому рівні аналізу найпоширенішими видами вкладень є **інвестиції в основний капітал та інвестиції в товарно-матеріальні запаси**.

За рахунок **амортизаційного фонду** відбувається відновлення зношеного капіталу. За рахунок нових інвестицій — розширення та технологічне оновлення виробництва.

У цій моделі немає часового лагу (період між зношенням основного капіталу та його відновленням), тому амортизаційні відрахування не розглядаються як джерело заощадження.

Включення в модель кругообороту заощаджень та інвестицій передбачає необхідність виявлення двох способів руху грошових коштів від домогосподарств до ринку благ:

- 1) через прямі затрати на придбання споживчих благ безпосередньо на ринку благ;
- 2) через фінансовий ринок.

Слід зазначити, що переважну більшість **заощаджень** здійснюють **домогосподарства**, а переважну більшість **інвестицій** — **підприємці**.

Фінансовий ринок — це той опосередкований механізм, за допомогою якого заощаджені кошти домогосподарств можуть набути форми інвестиційного ресурсу для підприємницького сектору.

Метаморфоза (перетворення) заощаджень на інвестиції здійснюється двома шляхами:

- 1) шляхом **прямого** фінансування (кошти здійснюють рух безпосередньо від власника заощаджень до позичальника);

- 2) шляхом **опосередкованого** фінансування (рух заощаджень домогосподарств та підприємств здійснюється до підприємницького сектору через фінансових посередників в

особі банків, страхових компаній, інвестиційних та інших фондів).

Пряме фінансування теж здійснюється **двома способами**:

- 1) шляхом придбання звичайних (простих) акцій домогосподарствами та іншими підприємствами, які дають право на частку власності фірми, що є емітентом цих акцій;

- 2) шляхом придбання облігацій, тобто прямого запозичення підприємством заощаджень домогосподарств або інших підприємств.

Як видно із рис. 2.2, тимчасово вільні (неспожиті) грошові кошти (заощадження) домогосподарств та підприємців, здійснюючи рух через фінансові ринки, дають змогу використати неспожиті грошові кошти одних суб’єктів іншими.

Заощадження за своїм змістом є **вилученнями** із потоку “**доходи-витрати**”. Ці вилучення порушують баланс доходів і витрат. Щоб відновити порушену рівновагу, слід ці **вилучення** перетворити в “**ін’єкції**” у потік “доходи-витрати”. Це перетворення і забезпечує механізм фінансових ринків. За умови, що заощадження (*S*) дорівнюють інвестиціям (*I*), кругооборот не буде порушено, матиме місце розширене відтворення обсягу національного виробництва.

Таким чином, ми закінчили досить спрощено розглядати моделі кругообороту **закритої приватної** економіки.

Насправді сьогодні не існує такої економічної моделі. Це просто **абстрактна модель**, яку легше зрозуміти, тому ми з неї розпочали свій процес пізнання.

Наступним кроком нашого сходження до конкретного пізнання є модель кругообороту закритої економіки з участю держави. Отже, попередня модель має бути доповнена взаємодією ще одного макроекономічного суб’єкта.

2.2. МОДЕЛЬ КРУГООБОРОТУ ЗАКРИТОЇ ЕКОНОМІКИ ЗА УЧАСТЮ ДЕРЖАВИ

Для аналізу кругообороту за цією моделлю варто зазначити, що державний сектор пов'язаний з приватним (секторами домогосподарств та підприємницьким) таким чином:

- через систему оподаткування;
- державні закупівлі;
- позики (рис. 2.3).

Як видно із рис. 2.3, держава пов'язана з приватною економікою трьома способами:

1) **через чисті податки (T_d)**, які визначаються як різниця між податковими надходженнями до державного бюджету і трансфертними платежами (рух грошових потоків до державного сектору);

2) **через державні закупівлі (G)** (рух грошових потоків на ринок благ);

3) **через державні запозичення**, потреба в яких виникає тоді, коли обсяг державних закупівель перевищує обсяг чистих податків, тобто коли має місце дефіцит державного бюджету. Ці запозичення держава здійснює на фінансових ринках, механізм дії яких коротко було описано в попередній моделі. Особливість здійснення цієї операції державою полягає в тому, що тут має місце продаж і купівля державних цінних паперів.

Зазначимо, що **державні витрати** включають дві основні складові:

- державні закупівлі (G);
- трансфертні платежі (T_r).

Урядові трансферти є формою перерозподілу і тому не включаються у вартість ВВП та НД.

Державні закупівлі включають:

- платежі уряду за придбані ресурси, товари та послуги;
- заробітну плату всіх державних службовців.

Якщо в економіці складається ситуація, за якої чисті податкові надходження перевищують урядові витрати,

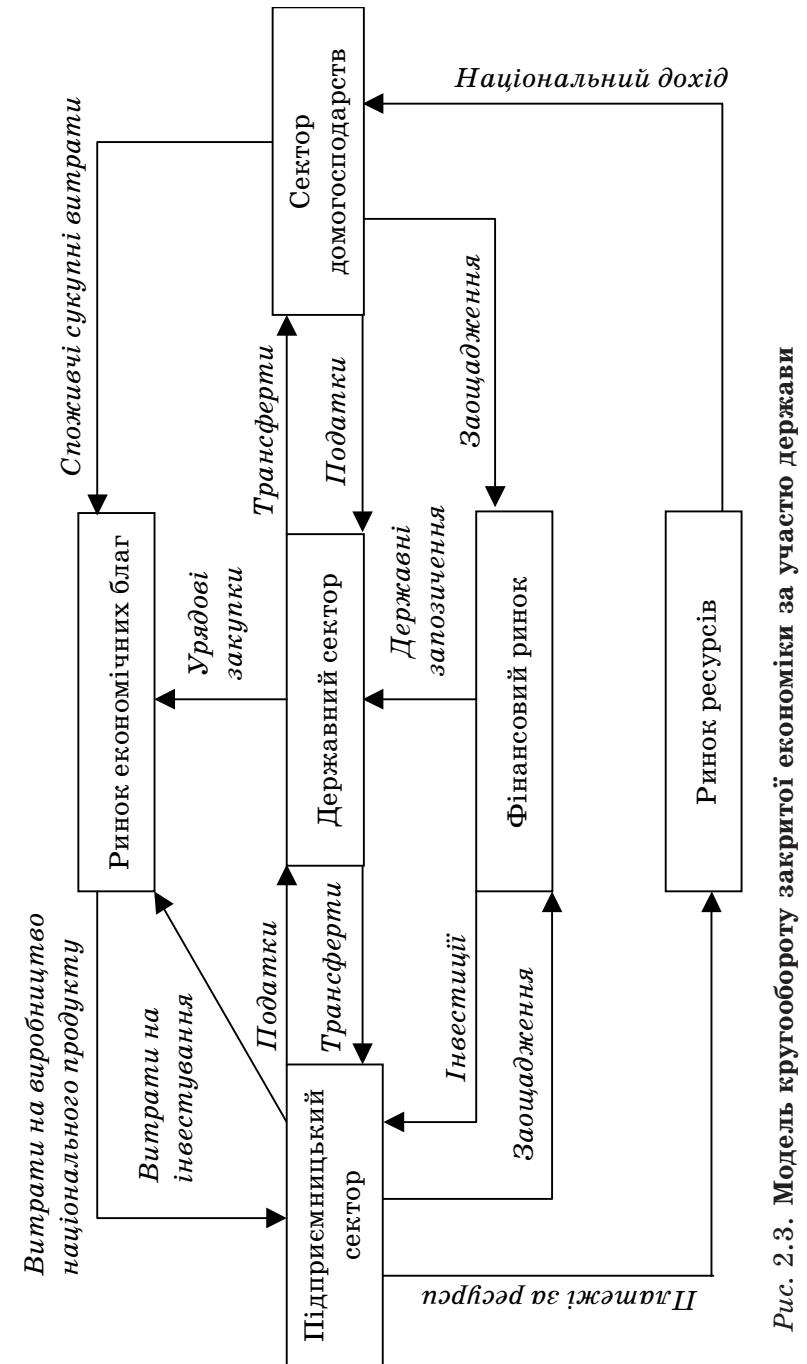

Рис. 2.3. Модель кругообороту закритої економіки за участю держави

тобто має місце профіцит бюджету, то цей надлишок використовують для погашення нагромадженого за попередні періоди державного боргу. За цих умов уряд постачає грошові кошти на фінансові ринки, використовуючи свої боргові зобов'язання. Тоді стрілка на рис. 2.3 буде спрямована у зворотному напрямі (від державного сектору до фінансового ринку).

У цій моделі **вилучення** утворюють заощадження (S) та чисті податки (T_q), а ін'єкції — інвестиції та державні витрати, тобто ($I + G$).

Якщо $S + T_q = I + G$, тобто сума інвестицій та державних витрат урівноважені з сумою заощаджень і чистих податків, система не порушує кругового потоку ресурсів, продуктів та доходів.

Отже, ми розглянули три різні за ступенем складності моделі кругообороту закритої економіки. Але сьогодні переважна більшість країн світу досить тісно пов'язана з іншим світом. Яким чином інший світ (сектор “закордон”) впливає на модель кругообороту, нам належить розглянути у наступному параграфі.

2.3. МОДЕЛЬ КРУГООБОРОТУ ВІДКРИТОЇ ЕКОНОМІКИ

Зв'язок національних економічних систем з іншим світом здійснюється шляхом експорту (вивезення) та імпорту (ввезення) товарів та послуг, а також за допомогою світових фінансових ринків (купівля-продаж іноземних валют та іноземних цінних паперів) (рис. 2.4).

Як і в попередніх, у цій моделі зображено рух тільки грошових потоків.

Як видно із рис. 2.4, відкрита економічна система пов'язана з іншим світом насамперед експортно-імпортними операціями. Оскільки модель відображає рух тільки грошових потоків (для спрощення), **платежі за імпорт** спрямовані

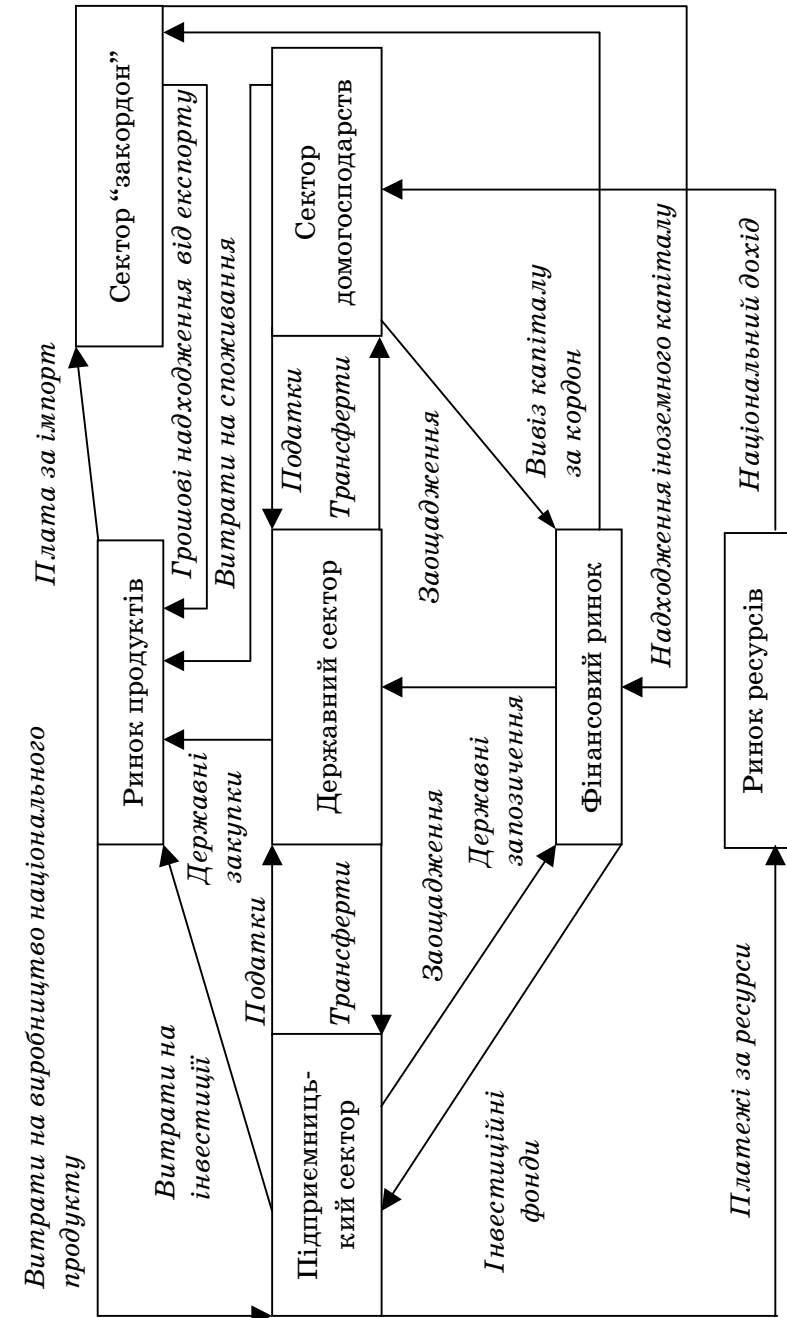

Рис. 2.4. Модель кругообороту відкритої економіки

стрілкою за кордон, а платежі за експорт — всередину національної економіки (на ринок продуктів (благ)).

Другою ланкою цього зв'язку є рух капіталів у формі позик і кредитів, купівлі-продажу реальних і фінансових активів. Міжнародні фінансові операції теж зумовлюють прямий (всередину країни) та зворотний (за межі країни) рух потоків платежів. Грошові потоки спрямовуються всередину країни за умови, що інші країни купують у неї активи, або надають їй позики. Відбувається **приплив капіталу**.

Якщо ж грошові потоки спрямовуються за межі країни, то має місце зворотний описаному вище процес. Країна купує активи в інших країнах світу, або надає їм позику. Відбувається **відплив** капіталу з країни. Якщо приплив капіталу перевищує його відплив, спостерігається чистий приплив капіталу.

Якщо витрати щодо імпортних операцій не покриваються надходженнями від експортних операцій, то різниця має бути покрита (сплачена) або шляхом запозичень у зарубіжного фінансового посередника, або шляхом продажу реальних чи фінансових активів іноземцям.

Із сказаного вище випливає, що:

1) країна може проводити політику **чистого експорту** (перевищення експорту над імпортом), якщо в країні має місце чистий відплив капіталу;

2) країна може проводити політику **чистого імпорту** (перевищення імпорту над експортом), якщо наявний **чистий приплив капіталу**.

У відкритій моделі кругових потоків **вилучення** з потоку “**доходи-витрати**” доповнюються ще одним компонентом (імпортом) і дорівнюють сумі заощаджень (S), чистих податків (T_q) та витрат на покриття імпорту (Z), тобто

$$\text{Вилучення} = S + T_q + Z.$$

“Ін’єкції”, в свою чергу, теж включають ще одну додаткову складову — експорт, тобто

$$\text{Ін’єкції} = I + G + E.$$

Сума всіх “ін’єкцій” з додаванням витрат на споживання завжди дорівнює обсягу національного виробництва у грошовому еквіваленті.

Отже, виведемо деякі рівняння.

$$Y = C + I + G + (E - Z), \quad (1)$$

де Y — обсяг національного виробництва;

C — обсяг споживання домогосподарствами;

I — інвестиції;

G — державні закупки;

$(E - Z)$ — чистий експорт.

Обсяг національного виробництва можна виразити і в інший спосіб:

$$Y = C + T_q + S, \quad (2)$$

де T_q — чисті податки;

S — заощадження.

Прирівнявши праві частини рівнянь (1) і (2), матимемо:

$$C + I + G + (E - Z) = C + T_q + S. \quad (3)$$

Із цього рівняння, зробивши перетворення, отримаємо таке:

$$I + G + E = T_q + S + Z. \quad (4)$$

Важливо зазначити, що “вилучення” та “ін’єкції”, що утворюються діями в різних секторах економіки, не обов’язково мають бути урівноважені, тобто у відкритій економіці не обов’язково, щоб $I = S$, $T_q = G$, а $E = Z$, але важливо, щоб

$$I + G + E = S + T_q + Z. \quad (5)$$

Щоб відобразити роль фінансових ринків для економіки, подамо рівняння (5) в дещо зміненому вигляді:

$$I + (G - T_q) = S + (Z - E). \quad (6)$$

Ліва частина рівняння (6) показує способи використання засобів, які черпають із фінансових ринків.

Права частина цього рівняння відображає величину внутрішніх заощаджень (S) та припливу капіталу ($Z - E$).

Висновок: Реальний і грошовий потоки здійснюються без перешкод за умов, якщо:

а) сукупні витрати сектору домашніх господарств (C), підприємницького сектору (I), державного сектору (G) та сектору “закордон” (NE) дорівнюють сукупному обсягу виробництва (Y), тобто

$$C + I + G + NE = Y;$$

б) вилучення із потоку “доходи-витрати” дорівнюють “ін’єкціям”, тобто

$$I + G + E = S + T_q + Z.$$

НАВЧАЛЬНИЙ ТРЕНІНГ

Основні поняття

Відкрита економіка. Вилучення. Державний сектор. Закрита економіка з участю держави. Закрита приватна економіка без участі держави. Ін’єкції. Круговий потік. Модель кругообороту (кругового потоку) ресурсів, продуктів і доходів. Підприємницький сектор. Потік. Сектор домогосподарств. Сектор “закордон”. Суб’єкти макроекономіки.

Контрольні запитання і завдання

1. Назвіть основні суб’єкти макроекономіки та охарактеризуйте основні види їх ділової активності.
2. Сформулюйте передумови і зобразіть схематично просту та ускладнену моделі кругообороту в закритій приватній економіці.
3. Які елементи утворюють вилучення із потоку “доходи-витрати” у моделі кругообороту в закритій приватній економіці, а які — “ін’єкції” у потік “доходи-витрати”. Дайте визначення понять “ін’єкції” та “вилучення”.
4. Які процеси та явища пов’язують приватний сектор з державним?
5. Розкрийте зміст моделі кругообороту закритої економіки з участю держави. Які елементи утворюють вилучення, а які — “ін’єкції” у цій моделі?
6. Через які економічні явища національні економіки здійснюють зв’язок з “іншим світом” (“закордоном”)?
7. Дайте характеристику моделі кругообороту відкритої економіки.
8. Що таке відплив капіталу із країни та приплив капіталу в національну економіку?
9. Який зв’язок між чистим експортом і припливом та відпливом капіталу? Поясніть цей зв’язок.
10. Якими елементами поповнюються вилучення та ін’єкції в моделі кругообороту відкритої економіки?
11. Розкрийте економічний зміст тотожності: $I + G + E = T + S + Z$.

12. Розкрийте економічний зміст тотожності: $I + (G - T) = S + (Z - E)$.

13. За яких умов реальний та грошовий потоки здійснюються без перешкод?

Рекомендована література

1. *Базилевич В.Д., Баластрик Л.О.* Макроекономіка: Навч. посіб. — К.: Атіка, 2006. — С. 15—18.
2. *Блауг М.* Экономическая мысль в ретроспективе: Пер. с англ. — М.: Дело ЛТД, 1994. — С. 22—24.
3. *Вечканов Г.С., Вечканова Г.Р.* Макроэкономика. — СПб.: Питер, 2002. — С. 37—41.
4. *Гальперин В.М., Гребенников П.И., Леусский А.И., Тарасевич Л.С.* Макроэкономика: Учебник / Общ. ред. Л.С. Тарасевича. — СПб.: Экон. шк., 1994. — С. 5—21.
5. *Ивашковский С.Н.* Макроэкономика: Учебник. — М.: Дело, 2000. — С. 10—15.
6. Мікроекономіка і макроекономіка: Підручник: У 2 ч. / За заг. ред. С. Будаговської. — К.: Основи, 1998. — С. 219—229.
7. *Панчишин С.М.* Макроекономіка: Навч. посіб. для студентів ВНЗ. — 2-ге вид., стер. — К.: Либідь, 2002. — С. 37—43.
8. *Селищев А.С.* Макроэкономика. — СПб.: Питер, 2000. — С. 20—27.

Тема 3

МАКРОЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНИХ РАХУНКІВ

- 3.1. Зміст та значення системи національних рахунків (СНР) для макроекономічного аналізу.
- 3.2. Теоретичні засади та принципи побудови СНР. Класифікація видів економічної діяльності.
- 3.3. Порівняльний аналіз балансів народного господарства (БНГ) та системи національних рахунків (СНР).
- 3.4. Етапи розвитку СНР. Стан та проблеми запровадження СНР-93 в Україні.
- 3.5. Основні макроекономічні показники: потокові, запасів та економічної кон'юнктури.
- 3.6. Номінальні та реальні макроекономічні показники.
- 3.7. Суспільний добробут та проблеми його кількісного визначення.
- 3.8. Нові макроекономічні показники: індекс людського розвитку (ІЛР), індекс економічної свободи (ІЕС) та рівень глобалізації (РГ).
Навчальний тренінг.

Навчальне видання

Серія “Класичний університетський підручник”

*БАЗИЛЕВИЧ Віктор Дмитрович,
БАЗИЛЕВИЧ Катерина Степанівна,
БАЛАСТРИК Лариса Олександрівна*

МАКРОЕКОНОМІКА

Підручник

В Україні книгу можна придбати за адресами:

- м. Київ, вул. М. Грушевського, 4, маг. “Наукова думка”, тел. (044) 278-06-96;
- м. Київ, вул. Хрещатик, 44, маг. “Знання”, тел. (044) 234-22-91;
- м. Київ, просп. Московський, 6, маг. “Будинок книги та медіа”, тел. (044) 464-49-70;
- м. Вінниця, вул. Привокзальна, 2/1, маг. “Кобзар”, тел. (0432) 61-77-44;
- м. Дніпропетровськ, Театральний б-р, 7, маг. “Світ книжок”, тел. (0562) 33-77-85;
- м. Донецьк, вул. Артема, 147А, “Будинок книги”, тел. (062) 343-89-00;
- м. Житомир, вул. Київська, 17/1, маг. “Знання”, тел. (0412) 47-27-52;
- м. Запоріжжя, просп. Леніна, 142, маг. “Спеціальна книга”, тел. (0612) 13-85-53;
- м. Івано-Франківськ, Вічовий майдан, 3, маг. “Сучасна українська книга”, тел. (03422) 3-04-60;
- м. Кіровоград, вул. Набережна, 13, маг. “Книжковий світ”, тел. (0522) 24-94-64;
- м. Кривий Ріг, пл. Визволення, 1, маг. “Букініст”, тел. (0564) 92-37-32;
- м. Луганськ, вул. Радянська, 58, маг. “Глобус-книга”, тел. (0642) 53-62-30;
- м. Луцьк, просп. Волі, 41, маг. “Знання”, тел. (0332) 77-00-46;
- м. Львів, просп. Шевченка, 16, маг. “Ноти”, тел. (0322) 61-19-64;
- м. Львів, просп. Шевченка, 8, маг. “Українська книгарня”, тел. (0322) 72-16-30;
- м. Миколаїв, просп. Леніна, 122, маг. “Кобзар”, тел. (0512) 55-20-51;
- м. Одеса, вул. Буніна, 33, маг. “Будинок книги”, тел. (0482) 32-17-97;
- м. Одеса, вул. Дерибасівська, 27, маг. “Дім книги”, тел. (048) 728-40-13;
- м. Полтава, вул. Шевченка, 29, маг. “Будинок книги та медіа”, тел. (0532) 61-26-76;
- м. Рівне, вул. Соборна, 57, маг. “Слово”, тел. (0362) 26-94-17;
- м. Тернопіль, вул. Й. Сліпого, 1, маг. “Дім книги”, тел. (0352) 43-03-71;
- м. Тернопіль, вул. Чорновола, 14, маг. “Книжкова хата”, тел. (0352) 52-24-33;
- м. Ужгород, пл. Корятовича, 1, маг. “Кобзар”, тел. (03122) 3-35-16;
- м. Харків, вул. Пушкінська, 74, маг. “Лексика”, тел. (057) 717-60-16;
- м. Харків, вул. Сумська, 51, маг. “Books”, тел. (057) 714-04-70, 714-04-71;
- м. Херсон, вул. Леніна, 14/16, маг. “Книжковий ряд”, тел. (0552) 22-14-56;
- м. Хмельницький, вул. Подільська, 25, маг. “Книжковий світ”, тел. (0382) 79-25-59;
- м. Черкаси, вул. Б. Вишневецького, 38, маг. “Світоч”, тел. (0472) 36-03-37;
- м. Чернівці, просп. Незалежності, 90, маг. “Будинок книги та медіа”, тел. (03722) 3-42-70;
- м. Чернігів, просп. Миру, 45, маг. “Будинок книги”, тел. (04626) 9-92-62.

Книготорговельним організаціям та оптовим покупцям

звертатися за тел.: (044) 537-63-61, 537-63-62; факс: 235-00-44.

E-mail: sales@znannia.com.ua

Підп. до друку 05.02.2008. Формат 60 × 90^{1/16}. Папір офс. Друк. офс.
Гарнітура шкільна. Ум. друк. арк. 46,5. Обл.-вид. арк. 44,39.

Видавництво “Знання”, 01034, Київ, вул. Стрілецька, 28.

Свідцтво про внесення до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 1591 від 03.12.2003.

Тел.: (044) 234-80-43, 234-23-36.

E-mail: sales@znannia.com.ua <http://www.znannia.com.ua>